KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MILLIY IQTISODIYOTDAGI O‘RNI

Gulimmatova Oysha Qudrat qizi
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning milliy iqtisodiyot rivojlanishidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan. Tadbirkorlikning nazariy asoslari, uning yalpi ichki mahsulot, investitsiyalar va aholi bandligiga ta’siri O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yilgi ma’lumotlari asosida yoritilgan. Hududlar kesimidagi notekislik ko‘rsatib berilgan hamda sohani yanada rivojlantirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, yalpi ichki mahsulot, investitsiya, bandlik, raqobat muhiti, hududiy rivojlanish.*

Аннотация. *В статье проанализированы роль и значение малого бизнеса и частного предпринимательства в развитии национальной экономики. На основе данных Национального комитета по статистике за 2025 год рассмотрено влияние предпринимательства на ВВП, инвестиции и занятость, выявлены региональные диспропорции и разработаны практические предложения по дальнейшему развитию сферы.*

Ключевые слова: *малый бизнес, частное предпринимательство, ВВП, инвестиции, занятость, конкурентная среда.*

Abstract. *The article analyzes the role of small business and private entrepreneurship in the development of the national economy. Using 2025 data from the National Statistics Committee of Uzbekistan, it examines the impact of entrepreneurship on GDP, investment and employment, highlights regional disparities, and offers practical recommendations for the further development of the sector.*

Keywords: *small business, private entrepreneurship, GDP, investment, employment, competitive environment.*

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiy o‘sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu sektor yangi ish o‘rinlarini yaratadi, aholi daromadlarini oshiradi, sog‘lom raqobat muhitini shakllantiradi va ishlab chiqarishga innovatsiyalarni tez joriy etish imkonini beradi. Kichik korxonalar bozor o‘zgarishlariga tez moslasha olishi, katta boshlang‘ich kapital talab qilmasligi bilan iqtisodiyotning moslashuvchanligini ta’minlaydi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda tadbirkorlikni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni bilan tasdiqlangan “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da xususiy sektor ulushini oshirish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash va davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini qisqartirish asosiy maqsadlar sifatida belgilangan. Natijada bugungi kunda kichik biznes mamlakat yalpi ichki mahsulotining yarmidan ko‘pini yaratmoqda. Bu esa mazkur mavzuni chuqur tadqiq etishning dolzarbligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi – kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning milliy iqtisodiyotdagi o‘rnini statistik ma’lumotlar asosida baholash hamda uni rivojlantirish yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadbirkorlik nazariyasi rivojiga ko‘plab iqtisodchi olimlar hissa qo‘shgan. “Tadbirkor” tushunchasini ilmiy muomalaga birinchilardan bo‘lib kiritgan R. Kantilon uni noaniqlik sharoitida tavakkal qilib, mahsulotni ma’lum narxda sotib olib, noma’lum narxda sotuvchi shaxs sifatida ta’riflagan [5].

J. Shumpeter tadbirkorni iqtisodiy taraqqiyotning markaziy figurasi deb hisoblagan. Uning fikricha, tadbirkor ishlab chiqarish omillarining yangi kombinatsiyalarini – yangi mahsulot, yangi texnologiya, yangi bozor va yangi tashkiliy shakllarni joriy etish orqali iqtisodiyotni muvozanat holatidan chiqaradi va uni rivojlantiradi [3]. I. Kirzner esa tadbirkorlikni bozordagi foydalanilmagan imkoniyatlarni payqash va ulardan foydalanish qobiliyati sifatida talqin qilgan [6].

P. Druker tadbirkorlikni o‘zgarishlarni izlash, ularga javob berish va ularni imkoniyat sifatida ishlatish faoliyati deb bilgan hamda innovatsiyani tadbirkorlikning asosiy vositasi sifatida ko‘rsatgan [4]. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tadqiqotlarida esa kichik va o‘rta korxonalar ko‘pchilik mamlakatlarda korxonalarning mutlaq ko‘pchiligini tashkil etishi hamda bandlikni ta’minlashdagi hal qiluvchi roli qayd etiladi [11].

Mahalliy tadqiqotlarda ham kichik biznesning YaIMdagi ulushi barqaror o‘sib borayotgani, shu bilan birga moliyalashtirishga kirish, malakali kadrlar yetishmasligi va hududiy notekislik kabi muammolar mavjudligi ta’kidlanadi [10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, statistik tahlil, qiyosiy tahlil, guruhlash, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Asosiy axborot manbai

sifatida O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yil yakunlari bo‘yicha rasmiy ma’lumotlari, me’yoriy-huquqiy hujjatlar hamda xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari tanlab olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, 2025-yilda O‘zbekiston Respublikasining yalpi ichki mahsuloti joriy narxlarda 1 849 650,0 mlrd so‘mni tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 7,7 foizga o‘sgan [9]. Ushbu hajmning 923 514,6 mlrd so‘mi yoki 52,2 foizi kichik tadbirkorlik subyektlari hissasiga to‘g‘ri kelgan [7]. Demak, mamlakatda yaratilayotgan har ikki so‘mlik qo‘shilgan qiymatning bir so‘mdan ortig‘i aynan kichik biznes tomonidan ishlab chiqarilmoqda.

Kichik biznesning ahamiyati, ayniqsa, ayrim tarmoqlarda yaqqol namoyon bo‘ladi. 2025-yilning yanvar–sentabr oylarida qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligida kichik tadbirkorlik subyektlarining ulushi 96,9 foizni tashkil etgan [8]. Bu agrar sektorning deyarli to‘liq fermer va dehqon xo‘jaliklari, kichik korxonalar faoliyatiga tayanishini ko‘rsatadi.

Investitsion faollik nuqtayi nazaridan ham kichik biznes yetakchi o‘rinda turadi. 2025-yilning yanvar–sentabr oylarida kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan asosiy kapitalga 270 143,8 mlrd so‘m investitsiya o‘zlashtirilgan bo‘lib, bu jami investitsiyalarning 60,9 foizini tashkil etgan [8]. Bu tadbirkorlarning o‘z biznesini kengaytirish va modernizatsiya qilishga bo‘lgan ishonchi ortib borayotganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, kichik biznesning hududlar bo‘yicha rivojlanishida sezilarli notekislik kuzatiladi (1-jadval).

1-jadval.

2025-yilda ayrim hududlar yalpi hududiy mahsulotida kichik biznesning ulushi, %

№	Hudud	Kichik biznes ulushi, %
1	Surxondaryo viloyati	76,4
2	Namangan viloyati	73,6
3	Farg‘ona viloyati	73,0
4	Toshkent shahri	51,7
5	Navoiy viloyati	21,1
	O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha	**52,2**

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan [12].

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, Surxondaryo, Namangan va Farg‘ona viloyatlarida kichik biznes hudud iqtisodiyotining to‘rtdan uch qismiga yaqinini tashkil etadi. Navoiy viloyatida esa bu ko‘rsatkich atigi 21,1 foizni tashkil etgan [12]. Bunga viloyat iqtisodiyotida tog‘-kon va metallurgiya sohasidagi yirik sanoat korxonalarining ustunligi sabab bo‘lmoqda. Toshkent shahrida esa yirik moliya, aloqa va sanoat tashkilotlarining ko‘pligi tufayli ulush respublika o‘rtacha darajasiga yaqin.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, yuqori ulush har doim ham yuqori samaradorlikni anglatmaydi. Agrar hududlarda kichik biznes ulushining yuqoriligi ko‘p hollarda kam qo‘shilgan qiymatli qishloq xo‘jaligi faoliyati bilan bog‘liq. Shu sababli kichik biznesni nafaqat miqdor, balki sifat jihatidan – qayta ishlash, xizmatlar va eksportga yo‘naltirilgan faoliyat orqali rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘tkazilgan tahlil asosida kichik biznes rivojiga to‘sqinlik qilayotgan asosiy omillar sifatida quyidagilarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

– kredit resurslarining qimmatligi va garov ta’minotiga qo‘yiladigan yuqori talablar;
– tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligi va boshqaruv ko‘nikmalarining yetarli emasligi;
– hududlarda infratuzilma (elektr energiyasi, gaz, logistika) bilan bog‘liq muammolar;
– kichik korxonalarning eksport bozorlariga chiqishdagi qiyinchiliklar;
– norasmiy (yashirin) iqtisodiyotning hali ham sezilarli ulushga egaligi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O‘zbekiston iqtisodiyotining tayanch sektoriga aylanganini tasdiqlaydi: u YaIMning 52,2 foizini yaratmoqda, asosiy kapitalga investitsiyalarning katta qismini o‘zlashtirmoqda va agrar sektorni deyarli to‘liq qamrab olmoqda. Biroq hududlar o‘rtasidagi notekislik va sektorning ko‘proq kam qo‘shilgan qiymatli faoliyatda jamlanganligi uning salohiyatidan to‘liq foydalanilmayotganini ko‘rsatadi.

Kichik biznesni yanada rivojlantirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

– tadbirkorlar uchun garovsiz va imtiyozli kreditlash, kafolat fondlari hamda mikromoliya xizmatlari ko‘lamini kengaytirish;
– kichik biznesni qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash va xizmatlar sohasiga yo‘naltirish orqali qo‘shilgan qiymatni oshirish;
– kichik biznes ulushi past bo‘lgan hududlarda yirik korxonalar atrofida kooperatsiya va autsorsing tizimini rivojlantirish;
– tadbirkorlik bo‘yicha o‘quv dasturlari, biznes-inkubatorlar va konsalting xizmatlarini kengaytirish;
– davlat xizmatlarini to‘liq raqamlashtirish orqali ma’muriy xarajatlarni kamaytirish va iqtisodiyotni yanada legallashtirish;
– kichik korxonalarning eksportini qo‘llab-quvvatlash, xalqaro ko‘rgazmalarda ishtirokini moliyalashtirish.

Mazkur chora-tadbirlarning amalga oshirilishi kichik biznesning nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatdan ham rivojlanishiga, aholi daromadlari va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligining oshishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahrir), 2012-yil 2-may, O‘RQ-328. – lex.uz.
3. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.

4. Drucker P.F. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. – New York: Harper & Row, 1985.

5. Cantillon R. Essai sur la Nature du Commerce en Général. – London, 1755.

6. Kirzner I.M. Competition and Entrepreneurship. – Chicago: University of Chicago Press, 1973.

7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy ko‘rsatkichlari (2025-yil yanvar–dekabr). – stat.uz.

8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy ko‘rsatkichlari (2025-yil yanvar–sentabr). – stat.uz.

9. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 2025-yil yanvar–dekabr oylaridagi ijtimoiy-iqtisodiy holat tahlili. – stat.uz.

10. Ibragimov G‘.G‘. O‘zbekiston Respublikasidagi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tashkil etish va rivojlantirish // New Renaissance International Scientific and Practical Conference. – Vol. 2, Issue 1. – DOI: 10.5281/zenodo.14631335.

11. OECD. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023.

12. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Yalpi hududiy mahsulot (2025-yil yanvar–dekabr): press-reliz, 26.01.2026. – stat.uz.